

## Békés a tisztelet városa

**Az emberi élet meghatározója, hogy múltunkból építkezünk, de mindenkor a jövőbe tekintünk. Városunk múltját sok kiváló, országosan is ismert és elismert személyiség határozta meg, mi utódok pedig tisztelettel emlékezünk meg mindannyiukról közttereink és intézményeink elnevezésével, szobrokkal, emléktáblákkal, ünnepekkel.**

Településünk Békés vármegye első ispánjának nevét viseli, mely név egyidős az ország közigazgatásának megszervezésével. Gimnáziumunk nevében a kiváló református prédikátor, Szegedi Kis István 1552. évi békési tartózkodásának emlékét őrzi. Első, személyről elnevezett közterületünk, a város központja, a Széchenyi István tér a „legnagyobb magyar” halálának évében, 1860-ban kapta nevét. Békést 20 éven át, 1892-ben bekövetkezett haláláig Irányi Dániel, a márciusi ifjak egyike képviselte az Országgyűlésben, Kossuth Lajosról 1894-ben, elhunytá évében utcát neveztek el. Mindnyájukat, minden Békésért cselekvőt tisztelet övez városunkban ma is, emléktábláikat, szobraikat megkoszorúzzuk minden nemzeti ünnepünkön.

Köztéri szobraink sorát az 1924. november 9-én avatott **I. világháborús emlékmű** nyitja. Az átadáson maga József főherceg, az akkori hadseregpáncsnok mondott beszédet. A háromalakos műkö szobor (harcba induló katona, az őt átölelő feleség és a lábuknál játszó gyermek) Pásztor János (1881-1945) gyomai szobrászművész alkotása. Az emlékmű talapzatának keleti, déli és nyugati oldalán az I. világháború 707 békési áldozatának neve olvasható. Az elmúlt évtizedek nyomot hagytak a fákkal övezett kis terecskén álló alkotáson, melynek felújítása utáni újraavatására 2017. május 21-én került sor. Az emlékmű Békés központjában, a gróf Széchenyi István tér déli szélén található, a műemlék református templom előtt.

Évtizedekig kellett várnunk az újabb szoboravatásra, melyre 1972. október 6-án került sor a mai Polgármesteri Hivatal előtt. Az alkotás egy anyát ábrázol, amint gyermekét a karjában tartja. Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész **Anya gyermekével** című bronz szobrát 1997-ben áthelyezték az Élővíz-csatorna partján található Rendelőintézet elé (József Attila utca 4.).

Minden évben, **április 15-én** ünnepeljük településünk immár végleges, negyedszeri várossá avatásának évfordulóját. Békés vezetése az 1960-as évek óta folyamatosan próbálkozott a városi státusz visszaszerzésével. **1973. április 15-ével**, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 16/1972. sz. határozatával újra, immár végérvényesen **városi rangot** kapott. A várossá nyilvánítás alkalmával akkor, és azóta minden évben ünnepélyes keretek között ül össze a város vezetése, hogy erre emlékezzen. Még 1973-ban készült el, és került bemutatásra a „Békés Városért” kitüntetés adományozására hozandó tanácsrendelet-tervezet. Manapság a következő önkormányzati kitüntetések kerülnek átadásra a minden év április 15-én rendezett ünnepi képviselőtestületi ülésen: Békés Város Díszpolgára (nem minden évben), Békés Városért, Civilek a Városért, Az Év Békési Sportolója.

Születésének centenáriumaára készült el **Kodály Zoltán bronz mellszobra**, melyet 1982. június 27-én avattunk az Erzsébet ligetben. Alkotója Marton László Munkácsy – díjas szobrászművész. Kodály Zoltán (1882-1967) zenetudós, zeneoktató, népzenekutató az MTA tagja. A Gulyás György által 1945-ben megszervezett Békés-Tarhosi Magyar Állami Énekiskola elsőként valósította meg a gyakorlatban Kodály pedagógia koncepcióját, az énekes alapon történő zenei nevelést. Kodály Zoltán 1950-ben ezt írta az iskola emlékkönyvébe: „Tarhos nagy jövő előtt áll”.

Alig egy évtizeddel később, 1991. október 23-án avatták a város főterének központjában található **Forradalmi Emlékművet**. Az 1848-as és 1956-os eseményeknek állít emléket, az elesetteket és az áldozatokat szimbolizálja, minden évben helyszínül szolgál a városi megemlékezéseknek. A kő talapzaton álló bronz szobor Veress Kálmán mezőtúri származású szobrászművész alkotása, amely F. Szőke Gábor a volt Munkás Tanács elnökének adományából készült. (Az alkotás a köztudatban Forradalmi Emlékműként ismert, azonban eredeti megnevezés: 1848-as és 1956-os emlékmű.)

Hagyományosan **Törött harangként** emlegetik a békésiek azt az 1996. november 3-án átadott alkotást, mely felirata szerint "A II. világháború hőseinek és áldozatainak emlékére készült a Honfoglalás 1100. évfordulóján." A harang az I. világháborús emlékművel szemben, a hangulatos kis városközponti terecske északi felén található. A bronzból öntött törött harangon lévő felirat: „Hívom az élőket. Megsiratom a holtakat. Megtöröm a villámokat.” A háború során leszerelt és a templomtoronyból ledobott harangok csonkaságát szimbolizálja. A csonka harang Kiss László György gyulai művész alkotása. A csonka harangtól kiindulva két oldalon két évvel később, 1998. április 15-én avatták fel a II. világháború hősi halottainak és áldozatainak neveit – mintegy 700 név - megörökítő bronztáblákat, a Békés várossá nyilvánításának 25. évfordulójával egybekötött ünneppsorozat részeként.

**Irányi Dániel** bronz mellszobra a városháza (Petőfi u. 2.) falfülkéjéből tekint ránk, felavatására az 1848/49-es szabadságharc 150. évfordulója alkalmából került sor 1998. március 15-én. Alkotója Veres Kálmán mezőtúri szobrászművész. Irányi Dániel (1822-1892) a 19. század magyar történelmének egyik legszínesebb, legértékesebb egyénisége, a március 15-ei események kiemelkedő alakja. Városunknak 1872-től haláláig sorozatosan újraválasztott országgyűlési képviselője.

Márványból készült F. Szőke József erdélyi szobrászművész alkotása, a békési Erzsébet liget bejáratánál álló **Királyok kapuja**. 2000. december 16-án avatták fel, a millenniumi eseménysorozat részeként. A márvány alakzat Szent István királyunkat ábrázolja, két-két oldalán részletek találhatók I. István Imre herceghez intézett Intelmeiből. Az intelmeket fiának, leendő utódjának szánta, melyben felkészíti őt a koronázás utáni időkre, hogyan lehet jó és bölcs királya az országnak, s egyben irányt mutat az ország kormányzásában. A királyok kapuja, Szent István koronás alakja a magyar államiság jelképe. A kő talapzatot Minya Gábor békési kőfaragó készítette.

A főtéri szobrok közül legutolsóként a névadó, **gróf Széchenyi István** (1791-1860) bronz mellszobra készült el, alkotója a Lantos Györgyi - Máté István hódmezővásárhelyi művészpár. Gróf Széchenyi István politikus, író, polihisztor, közgazdász, a Batthyány-kormány közlekedési minisztere, akit kora a „legnagyobb magyar”-nak nevezett (Kossuth Lajos adta neki e nevet). Eizméi, tevékenysége és hatása által a modern, új Magyarország egyik megteremtője. A magyar politika egyik legkiemelkedőbb és legjelentősebb alakja, akinek nevéhez a magyar gazdaság, a közlekedés, a külpolitika és a sport megreformálása fűződik. Számos intézmény alapítója és névadója. Mint fentebb említettük, az első személy, akiről Békésen közterületet neveztek el. Mellszobrának avatására 2001. október 23-án került sor, az alkotás a békési múzeumnak helyet adó Nagyház épülete előtt, a tér nyugati oldalán áll.

Szintén a Lantos Györgyi - Máté István hódmezővásárhelyi művész-pár alkotása **Kossuth Lajos bronz mellszobra**, mely a Kossuth Lajos utca elején kapott helyet. A szobor kő posztamentjét Minya Gábor békési kőfaragó készítette. Kossuth Lajos az 1848-49-es szabadságharc egyik jelképe, a Batthyány-kormány pénzügyminisztere. 1889-ben városunk első díszpolgárává választották, 1894-ben, halálának évében nevezték el a békési Vasút utcát

Kossuth Lajos utcának. 1895-ben a békési képviselőtestület megfestetette Jantyk Mátyás békési születési festőművésszel (ma a múzeum névadója) Kossuth arcképét. Halálának 110. évfordulója alkalmából, 2004. szeptember 12-én mellszobrot avattunk tiszteletére.

Minden ősszel megkoszorúzzuk a Széchenyi tér 4. szám alatti, a városi könyvtárnak és a múzeumnak helyet adó Bérház falán elhelyezett "**Gloria victis**. Dicsőség a legyőzötteknek. Az 1956-os forradalmi események áldozatai és hősei emlékére állította: Békési Polgári Kör Polgári Magyarországért Alapítvány. 2006. október" bronz emléktáblát. Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója alkalmából a forradalom évfordulójára rendezett városi ünnepség keretein belül 2006. október 23-án avatták fel, alkotója Kliegl Sándor mosonmagyaróvári szobrászművész

Az Erzsébet liget Királyok kapujával jelzett bejárata mögött, a 20. század első felében kosárlabda-pályaként használt mélyebb kis terecske nyugati oldalán áll a **Békési Sportkönyv Emlékmű**. A gránitból készült alkotás Csuta György békési képzőművész tervei alapján, Minya Gábor kőfaragó műhelyében készült. Avatására 2009. november 18-án, Dr. Hepp Ferenc születésének 100. évfordulója alkalmából került sor, így tisztelegve a békési származású sportvezetők és sportolók előtt. Az avatáson részt vettek Dr. Hepp Ferenc gyermekei Dr. Hepp Ferenc valamint Harkáné Hepp Judit. Az alábbi nevek kerültek rá:

Sportvezetőink:

Dr. Harmati Sándor tanszékvezető egyetemi tanár, edző

Dr. Hepp Ferenc nemzetközi sportdiplomata, a magyar kosárlabdázás atyja

Gyöngyösi Elek testnevelő, edző

Kecskeméti Gábor testnevelő, edző, az 52-es olimpiai tornászcsapat edzője

Szabó Ödön testnevelő edző

Sportolóink:

Kecskeméti Gábor: 1936. Berlin, tornász olimpikon, 1935. Budapest, főiskolai világbajnok

Kocsor Mária kosárlabdázó: 1957. Rio de Janeiro VB 5. válogatott

Pankotai Gábor kajakozó, 1995. Duisburg, világbajnok

Kurtucz Csaba ökölvívó, 2001. Belfast VB 5. hely

2012. augusztus 12-én a kettős gránit tömbre újabb nevek kerültek fel. Sportvezetőként: Dr. Harmati Sándor, Gyöngyösi Elek, Kecskeméti Gábor, Szabó Ödön. Sportolóként: Kecskeméti Gábor, Kocsor Mária, Pankotai Kurtucz Csaba.

A Honfoglalás térre került **Trianoni emlékmű** a békediktátum 90. évfordulójára készült, 2010. június 4-én méltó megemlékezés keretében ünnepélyesen adták át. Az emlékmű egy félbehasított kőgömböt ábrázol, melynek síkjára rögzített színes kőlapok segítségével a történelmi Magyarországot jeleníti meg. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés következtében elcsatolt területek ábrázolása különböző színekkel történt. Az emlékmű felszínét képező márványlapot a békési Minya Gábor kőfaragó készítette el, amelyen a Trianon előtti Nagy- Magyarország térkép és az elcsatolt területek legfontosabb adatai olvashatók.

2014. szeptember 5-én újabb köztéri szoborral gyarapodott városunk, a nevét viselő utcában, egykori szülőháza előtt felavatták a 150 éve született **Jantyk Mátyás festőművész** (1864-1903) bronz mellszobrát. A tragikusan fiatalon elhunyt, békési származású művész leginkább a Parlament főrendi tárgyalótermében látható falképeiről (Az Aranybulla átadása, illetve a Moriamur című képek) ismerik. A szobor Boros Péter békéscsabai szobrászművész alkotása.

Ezidáig utolsóként átadott emlékművünk az Ady utcai egykori zsinagóga előtt a Békésről 1942 és 1945 júniusa között elhurcolt 200 zsidó emléke előtt főhajtásként a járda szintjébe ágyazott **Botlókő**. A 2015. április 25-én leleplezett botlókő feladata, hogy lefele

nézzenek az ott eljárók, és gondolkozzanak el a zsidóság tragédiáján, hogy ne ismétlődhessen meg még egyszer a 20. század legborzalmasabb időszaka.

1988. december elején a Zeneiskola koncerttermében mintegy 60 békési lakos megálmodta a **Békési Városvédő és Szépítő Egyesületet**. Az Egyesület Békés egyik legrégebbi és azóta is aktív egyesülete. 1989. március 25-én, mintegy 47 békési polgár mondta ki az egyesület megalakulását, melyet 1989 májusában a Békés Megyei Bíróság nyilvántartásba vett. Fő célként a következőket fogalmazták meg: Békés történelmi, környezeti és természeti értékeinek megőrzése, védelme, gyarapítása, korszerű és esztétikus fejlesztése és szépítése; a város hagyományainak ápolása, a lakosok városunk iránti szeretetének fejlesztése és erősítése; a város tisztaságának, egészséges környezetének elősegítése. A fentebb említett személyek emlékének ápolása, szobraiknak, emlékműveinek gondozása, az emlékükhöz előtisztelegő ünnepségek megszervezése megalakulásuk óta szívügyük, nekik köszönhetjük a városi megemlékezések zökkenőmentes lebonyolítását.

## **Békés a vizek városa**

**A víz az életető erő, víz nélkül nincs élet – mondják. Tudták ezt eleink is, amikor évezredekkel ezelőtt megtelepedtek ezen a vizekjárta, termékeny tájon. Jó természetföldrajzi adottságainál fogva a Körösök völgye – így városunk környéke is – igen alkalmas volt a megtelepülésre (halban gazdag vizek, földművelésre és állattenyésztésre egyaránt alkalmas terület). Bár az őskőorból (paleolitikumból) nem ismerünk itteni megtelepülésre utaló nyomokat, az újkőkor (neolitikum) régészeti kultúrái mind fellelhetők Békés környékén. A mintegy 8-10.000 éve lakott területet a kezdetektől számtalan folyó, ér, kisebb-nagyobb vízfolyás tagolta. A határ tele volt erekkel és fokokkal: Vica-ér, Csíkos-ér, Malom-ér (mai Libazug utca), Borosgyáni-ér, Hidas-ér, Kamuti-ér, Macskás-ér, Ludad-ér, Povád-ér, Lápos-ér, Maró-ér, Kázmán-ér, Kőgyes-ér, Dítér-fok, Tordac-ér, Dán-fok stb. Egy részük ma is továbbél utcáink, határrészeink neveiben.**

### **Körös folyó**

Neve a népvándorláskor (1-9. század) idejéből fennmaradt történelmi forrásokban bukkan fel először: Gresia (Ravennai Névtelen Geográfus: Kozmografia – 7. század), Grisia (Jordanes: Getica – 5. század), Kriszosz (VII. Kónsztantinosz bizánci császár: A birodalom kormányzásáról – 10. század). Azonban még a békésiek közül sem tudják sokan, hogy a most a város keleti szélén elhaladó, hagyományosan Nagy-Körösnek vagy Kettős-Körösnek nevezett folyó mesterségesen ásott mederben folyik. A sok ér egy része valamikor a település mai belterületén egyesült a fő folyóval, így aztán az 1890-es évekig a békésieknek valóságos réme volt az árvíz. Az árvizek elleni védekezésben változást a 19. század elején folytatott előmunkálatok után a Körös-Berettyó vízrendszer tényleges szabályozása hozott, 1855-1879 között. Számos kanyarulat átvágása mellett a Sebes-Köröst, a Fehér-Köröst, a Kettős-Köröst és a Berettyót mesterséges mederbe vezették összesen 266 kanyarulatot átvágva. Így jött létre a ma Nagy-Körösnek nevezett folyószakasz. Kiseb mérvű árvizek ezután is voltak, de a lényegesen megrövidült, nagyobb esésűvé vált, töltésekkel, gátakkal védett folyók ma már nagyobb biztonságot nyújtanak az itt élő embereknek. Ezután nagyobb árvíz csak 1888 kora tavasszal, március első felében következett be, ennek eredményeként a további veszély elhárítása végett Békést még az év folyamán erős körgáttal vették körül és az Élővíz-csatornát biztos zsilipekkel látták el.

1944-1947 között kikötő épült a Kettős-Körös bal partján, az arra járók kikötött vontatóhajókkal, uszályokkal, később motorcsónakokkal is találkozhattak.

A közelmúlt újabb árvizet hozott, bár Békést ez már nem veszélyeztette: 1980-ban július 28-án reggel fél nyolckor a békési hídtól mintegy 6 km-re Hosszúfoknál 30 méter szélességben átszakadt a Kettős-Körös gátja, amivel 25 éve nem volt semmi baj. Körösladány egy részét, Bélmegyert, Tarhost és a békési tanyavilágot – mintegy tizenháromezer embert – azonban kiköltöztettek. 450 házat még helyre lehetett állítani, csaknem 1100 azonban lakhatatlanná vált.

1980-ban mederszabályozást is végeztek, azonban a vízi szállítás kihasználatlan volt és maradt. 1983-ban még sétahajó is járt a Körösökön, mely hétfő kivételével minden nap kifutott. Sajnos egyre nagyobb volt az érdektelenség, így 1989-ben ez a lehetőség megszűnt.

Az elmúlt időszak új, sikeres kezdeményezése a Körösön a 2017-ben immáron 11. alkalommal megrendezett „Egy hajóban evezünk” vízitúra.

### **Duzzasztó**

Már 1933-ban megalakult a Körös-völgyi Vízhászanosító Társulat, melynek célja az öntözőgazdálkodás elősegítése mellett a hajózás megindítása, és a békési kikötő megépítése volt. A békési kikötő 1944-1947 között épült a Kettős-Körös bal partján, majd 1966-ban kezdődött a duzzasztómű építése. 1968-ra készült el, két 18 méteres nyílással rendelkezik, a Kettős-Körös 116,7 folyamkilométerénél található. A békési és a békésszentandrási duzzasztóműnek köszönhetően a Körösökön közepes nagyságú hajókkal is lehet közlekedni, a békési duzzasztómű feletti szakasz az országhatárig alkalmas kishajózásra is.

2006-ban a Nemzeti Fejlesztési Hivatal Regionális Fejlesztés Operatív programján 926 milliós pályázatot nyert a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület, ebből többek között a Kettős-Körös békési duzzasztójánál kishajókikötő- és átemelő megépítését is eltervezték. 2007. június 22-én történt meg az ünnepélyesen átadás, így a Körösök Romániától a Tiszáig hajózhatóvá vált.

### **Ó-Fehér Körös**

A Fehér-Körös román területről, az Erdélyi-érchegységéből szűk, a Marossal párhuzamos völgyben fut nyugatra. Vízét kezdetben sok hegyi patak táplálja. Romániában a folyó Borosjenőnél lép az Alföldre, Békés területére a 18. században még önálló pusztaként szereplő Gerla határából érkezett. Ezután több kisebb vízfolyást magába fogadva kissé északnyugat felé folyva a mezőberényi határ felé hagyta el a békési földeket. Hatalmas kanyarulatokkal folyt végig a határon. Egyik zugot a másik után zárta körül. Az első nagyobb zug volt a Maloméri-zug (ma Liba-zug), amely a bele torkolló Malomértől kapta nevét. Aztán hol az egyik, hol a másik oldalon lévő kanyarulat szerint következnek: Décséri-(kert) zug, a Körös kanyarulata és a Décs-ere között; a Kastély-zug, amely Békés első birtokosainak, a Maróthyaknak itt épített kastélyától nyerte nevét. Ettől északra van a Szécsény-zug (ma Szécsény-kert); A Koldus-zug (ma Krisztina-zug); a legnagyobb kiterjedésű Bodzás-zug (a szabályozással keresztülvágott részét ma Kovács-zugnak hívják); továbbá a Széles-zug, a Keskeny-zug; a Szilbokor-zug és a határban lévő utolsó kanyarulatba is benyúló Belencéres. A folyószabályozás előtt Békésen a Szánthó-utca végénél, a szabályozás óta Doboz község közelében, Szanazugban egyesül a Fekete-Körössel, ahonnan Kettős-Körös néven folyik a Sebes-Körös felé. A Fehér-Körös eredeti medre azóta a mai Élővíz-csatorna, míg a Fekete-Körös eredeti medrét javarészt feltöltötték, betemették, nevét a helyén épült házak őrzik (Fekete-Körös sor).

1983-ban megtörtént az Élővíz-csatorna partfalának rendezése, vasbeton partfalak építésével, illetve a Fúró és Csók utcai híd között rózsefonásos megoldással. 1989-től kezdődően alapos mederkotrás történt, 1992-ben is végeztek karbantartási kotrást. 2007-ben

két új híd átadására került sor az Ó- Fehér-Körösön, a piaci Csók-híd és a ligeti ferdekábeles függőhíd (ezt Erzsébet királynéről nevezték el) azóta kedvelt átkelője lett a békésieknek.

(A Fekete-Körös (Crisul Negru) a romániai Bihar megye délkeleti határán Rézbánya közelében ered, több forráspatából. Jobb partján beleömlik és gyarapítja a Köves-Körös. A szabályozás előtt Békésnél folyt össze a Fehér-Körössel. A folyószabályozás óta ez a hely Szanazug lett.)

### **Békési gyógyfürdő**

A községi fürdő létrehozására először 1883-ban alakult meg a Fürdő Egylet, amely 1900-ban feloszlott. A Fürdő építésének előkészítésére 1936-ban bizottság alakult, majd 1938-ban Békési Fürdő Egyesület néven egy 434 alapító tagot számláló szervezet jött létre, áldozatkész munkájuknak köszönhetően az 1938. év folyamán 12.500 pengő gyűlt össze a fürdő megépítése céljára. 1939-ben a Békési Fürdő Egyesület az Asztalos utcai kút vizének a fürdő számára történő elvezetéséhez kérte a képviselő-testület beleegyezését. Elkezdték a terület kisajátítását, a lakók kárpótlást kaptak. A fürdő első épülete 1939. áprilisára épült fel a fürdő mai helyén, az akkori Dobozi út 8-10 szám alatt. 1939 júniusában a békési gyógyfürdőt hivatalosan is átadták a község és a környék lakossága számára. A község képviselő-testülete kimondta, hogy az I. kerületi Asztalos utcai artézi kút vize fürdővíz céljára felhasználható. A fürdő fejlesztése kapcsán több terv született (üdülőtelep, szálloda), melyek megvalósítását a vízminőség analízisétől tették függővé. 1943 júliusára meg is született az eredmény, melyet a Békési Újság az első oldalon közölt is. A cikkből kiderült, hogy az Asztalos utcai kút vizét az Országos Földtani Intézet, az Országos Közegészségügyi Intézet és a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Orvosi-Vegytemi Intézete vizsgálta. Az elemzésekből kiderült: "az Asztalos utcai kút vize a benne oldott ásványi anyagokkal nemcsak eléri, hanem túlhaladja azt a mértéket, amikor az illető vizet ásványvíznek minősíthetjük." A víz hőmérséklete 41,2° C-os, színe barnássárga a növényi eredetű organikus anyagok miatt. A meleg víz mellett kevés gáz is a felszínre tört, ez nagyrészt (92,5%) metánt tartalmazott. A víz, gyógyászati szempontból fontosabb alkotóelemei: a jód, az arzén, a kovasav és a nátrium-bikarbonát. Ezeknek köszönhetően előmozdítja a gyulladáshoz vezető folyamatok gyógyulását, hasznosan alkalmazható zsugorodások, neurológiai panaszok, reumatikus-, női- és bizonyos bőrbántalmak (közepesen magas metakovasav tartalma jótékony hatású) esetén. Jódtartalma miatt érelmeszesedés, magas vérnyomás tüneteinek az enyhítésére is ajánlott. Alkális vízként, főleg a nyálkahártyák idült hurutjaiban, gyomorsav túltengés esetében, továbbá a szervezet lúgosítására is használható.

Az 1939-ben felépült épület 1960-ig folyamatosan fejlődött, azonban az 1970-es években még gyakran látogatott strandfürdőt biztonsági okokból sajnos be kellett zárni. Ezután folyamatos vágya volt a békésieknek az egyszer már sokak szórakozására szolgált városi strandfürdő felújítása, fedett uszoda építése. 1991-ben azonban még csak a tisztasági fürdő és a gyógyászati rész felújítására volt pénz. Civil kezdeményezés is indult, 2001. augusztus.2-án megtartotta alakuló ülését a Békési Fürdőért Közalapítvány. 2002-ben képviselőtestületi döntés is született a fürdőről: épüljön egy 33x20 méteres medence 1,9 m-es átlagos vízmélységgel. Sokáig nem történt semmi, végül 2005-ben végre kiírták a közbeszerzési eljárást az uszodát is magába foglaló békési sportcentrumra. A nagy sokára, 2008-ban meginduló építkezések eredményeként télen-nyáron üzemelő fedett uszoda, hozzá tartozó tanmedence, és kiszolgáló helyiségek 2009. december óta fogadják a vendégeket. 2010-ben a régi medence helyén külső termálmedence is épült, míg ebben az évben az adó 1 %-okból gőzkabin készült. Újabb fejlesztés nyomán a Békési Kistérségi Komplex Járóbeteg-ellátó Központ ünnepélyes átadására 2011. június 30-án került sor, jelenleg pedig folyamatban van egy gyermekmedence kialakítása.

## **Békési artézi kutak – Széchenyi téri, Kossuth utcai, Asztalos utcai kút**

Békés község vízellátását 1927-ig a belterületen tizenhat fúrott közkút biztosította, amelyből kettő artézi (az egyik a főtéren, a másik a vásártéren), a többi 70–200 méter mélységig terjedő szivattyús kút volt. A főtéri kutat 1914-ben fúrták 582 m talpmélységgel, a víz hőfoka 34 C – bár már 1906-ban végeztek fúrásokat -, felépítményét pedig 1929-ben adták át. 1998-ban felújították, a munkálatok zárásaként a Turul is visszakerült az eredeti helyére. A kút déli oldalán Békés város címere látható. Sajnos az utóbbi években a föld alatti rész olyan rossz állapotba került, hogy ma már nem ad vizet, felújítása lehetetlenné vált.

A Kossuth utcai (búza – vásártéri) artézi kutat 1927. május 29-én 720 méter mélyen tárták fel, vize 38 °C meleg és erős kéntartalmú volt.

Az Asztalos utcai kút fúrását Daimel Sándor, Békés megye alispánja 1927-ben engedélyezte. Az artézi kutat 1928-ban tárták fel, a 43 fokos víz 730 méter mélyről tör fel, 1943-ban ásványvízzé minősítették. Békésen ma is sokan hordják még a kút vizét ivóvízként, ezért is volt örvendetes a békési lakosság számára, hogy az Asztalos utcai kút és környéke 2010-ben.

## **Békés a hidak városa**

**Békés és környéke évszázadokkal ezelőtt csak csónakkal volt járható a sok ér, folyócska miatt. A folyók szabályozása után, ahol a főbb útvonalak keresztezték a folyókat, az átkelést hidak biztosították. Városunk területén jelenleg 22 hidat számolhatunk össze, így méltán viselhetjük a „Békés, a hidak városa” címet, melyet a 2003. március 10-én kelt 183634 számú védjegyjokirat tanúsít.**

A történeti régmúlt okleveles adataiban már az Árpád-korban említenek hidat, először egy 1295-ös oklevélben fordul elő *Hidus* település, neve alapján híddal ellátott folyó partján fekszik. A város északi határában emlékét máig őrzi a Hidashát elnevezés, templomhelyét 1990-ben azonosították. Következő középkori adatunkat egy 1479-es nádori gyűlés oklevelében találjuk, itt említik először a város egy részét, Banhyda-t. Békés északkeleti negyedét ma is Bánhidának hívják, a név a bán címet viselő Maróthy család 1405-1476 közötti birtoklásához köthető. A gyulai uradalom 1525. évi adójegyzéke szerint „*Banhydwicza*” 19 családja fizetett adót. Békés török uralom alá 1566-ban, Gyulával együtt került, a török adószedők is elkészítették saját adólajstromukat (defterüket). 1567-ben a török defterben is szerepel „Bánhid ucca”, hídvámot is említenek. Az adat egyértelműen jelzi, hogy ekkor már biztosan épített hídja volt városunknak.

### **Nagyhíd (Kettős-Körös hídja)**

Miután az 1850-es években a mesterséges Körös csatorna a védtöltésekkel együtt elkészült, szükségessé vált a nyugat-kelet irányú közlekedés biztosítása. Új híd építésére került sor az immár Kettős-Körösnek nevezett folyó felett. Az első rész, amely a meder felett 1890-ben készült el, 1903-1906 között, az artéri részek bővítésével továbbépült. 1904-ben Békés és Vésztő között keskenynyomtávú vasút épült, emiatt módosítani kellett a hídszerkezetet, 1965-ben pedig éppen a vasútvonal megszűnése miatt kellett átépíteni. A következő változtatásra néhány évtizede került sor, mivel a híd szerkezetét először 1976-ban, majd 1980-ban megrongálta egy túlméretezett teherszállító jármű. Ekkor egy ideig ideiglenes pontonhíd biztosította a közúti forgalmat. Az új híd építését 1983-ban kezdték el, ünnepélyes átadására 1985. augusztus 18-án került sor. A régi vasszerkezetű híd lebontása 1985. november 22-27. között több fázisban, robbantással történt.

### **Főtéri híd (Élővíz-csatorna hídja, volt Fehér-Körös híd)**

Jelenleg használt hídjaink közül a legrégebbi építésű, így mindenképpen érdemel néhány szót. A Széchenyi téri vagy főtéri hídnak nevezett híd meglétére már az 1734. és az 1771. évi összeírások is utalnak, sőt Mária Terézia szabadalomlevelet adott Harruckern János Györgynek, hogy a békési hídon hídvámot szedhessen. 1806-ban még egy új fahíd elkészültét jelentette be a megyei küldöttség, 1827-ben viszont már egy teljesen kőből épült, téglaboltozatos hídról tettek említést. Bodoki Károly 1832 májusában helyszíni felmérést készített a megye hídjairól, közte a békési hidakról is. Az 1885-ben megyei forrásból megújított kőhíd szélesítésére 1903-1904-ben került sor a városon átmenő, Békéscsaba - Vésztő közötti keskeny-nyomközti kisvasút részére, ekkor a déli részen lebontották a kőpilléereket, és ezen az oldalon vasszerkezetű korlátot építettek. A közutat és a vasutat ugyancsak korlát választotta el. A híd jobb oldalán mintegy 3 méteres oszlopon elhelyezett zárt üvegburában petróleumlámpa világított. Ezt esténként meggyújtották, reggel pedig a láng kioltása után az üvegét megtisztogatták, majd petróleummal újratöltötték. Hasonló petróleumlámpákat a város több pontján is elhelyeztek. A régi fényképeken a híd vízfelőli oldalán a téglaboltozaton kívül felfedezhetők a korlát kőpillérei is, sőt láthatjuk, hogy az Erzsébet Liget kialakítása előtt a Fehér Körös vize olyan széles volt, hogy szinte a Jantyk Mátyás utca házsoráig ért. (Érdekes adalék a híd eredeti formájához, hogy 2010 nyarán a Rákóczi utca elején folyó munkálatok során rábukkantak az 1885-ben megyei forrásokból újjáépült híd ikertestvérére, mely a Fekete-Körös medrének két oldalát kötötte össze. A megmaradt pilléereket, boltozatot kiegészítve műemléki helyreállítás után ma is láthatjuk a maradványokat.) A jelenlegi híd 1964-ben épült, vasbeton szerkezetű. Az elmúlt időszakban jelentősen megszépült, a bicikliút kiépítésével egyidőben fabábos korlátot kapott, sarkaira kis pavilonokat építettek.

### **Csók-híd (Csók utcai híd)**

Az igen romantikus megjelenésű, faszervezetű hídhoz az idősebb korosztály körében sok szép emlék fűződik. A források szerint, amikor az 1920-as évek közepén kialakították az Élővíz-csatorna mellett az ún. Marsall-sétányt, a községi előljáróság elhatározta, hogy a sétány közepe táján hidat épít. A helyi Ipartestülettel összefogva építették meg a kizárólag gyalogos forgalomra alkalmas, teljes egészében fából készült hidat. Az előljáróság biztosította a szükséges faanyagot, és a szájhagyomány szerint egy Fokker nevű ácsmester vezetésével épült fel a fiatalság nagy öröme és meglegedésére a később Csók Hídnak becézett remekmű. A szép környezet, a sétány csendje, a híd romantikája mind-mind hozzájárult ahhoz, hogy a randevűk ideális helyszíne lett. Később a hidat és a Petőfi utcát összekötő kis utcát Csók-zugnak nevezték el. A régi híd helyén 1960-ban egy új, sajnos vasbeton szerkezetű (a régi fahíddal ellentétben nem igényel alátámasztást, ezáltal lehetővé vált a meder gépi kotrása), szintén kizárólag gyalogos forgalmú híd épült.

Mintegy másfél évtizede merült fel az igény a város lakossága és vezetősége részéről, hogy a régi, rendkívüli hangulatot árasztó Csók-híd mását valahol újraalkossák. Végül az a döntés született, hogy a híd a piac mögött, a városközpont és az újvárosi negyed gyalogosforgalmát kösse össze. Szerkezeti megoldása a régi Csók hídhoz hasonló, annyi eltéréssel, hogy az új híd enyhén ívelt, valamint a korszerűbb tartószerkezetnek köszönhetően a mederben nem igényel alátámasztást. Járófelülete fapalló, a hídfők vasbeton szerkezetűek. A hidat 2007-ben adták át.

### **Erzsébet-híd**

A kifejezetten sétatér céljára feltöltött terület 1899-ben, a magyarok szeretett Erzsébet királynéjának tragikus halála alkalmából kapta az Erzsébet nevet. Magától értetődő, hogy a híd is Erzsébet-híd lett. A békési lakosok régi vágya volt egy gyalogos és kerékpáros



közlekedésre alkalmas híd a Karacs Teréz és a Jantyik Mátyás utca között, mivel a Karacs Teréz utcai lakóteleppel szemben lévő Művelődési Központ és a Városi Sportcsarnok megközelítése csak kerülővel volt lehetséges. 2004-ben és 2005-ben a Madzagfalvi Napok nevű rendezvény idejére már pontonhíd épült, így időlegesen megvalósult a közvetlen összeköttetés az Élővíz csatorna két partja között. 2006-ban a Körösök Völgye Natúrpark Kiemelten Közhasznú Egyesület a pontonhíd helyére hidat terveztetett, melyet végül 2007-ben adtak át a gyalogos és kerékpáros forgalomnak. A híd a meglévő hidaktól eltérő szerkezettel épült. Az egyik hídfő, amelynél a két felfelé keskenyedő tartóoszlop került behelyezésre, elsőrendű szerepet tölt be. Ehhez rögzítették az acél tartószerkezeteket. A másik hídfő görgős szerkezettel készült, a híd járófelülete fából, a hídfők vasbeton szerkezettel készültek.

## **Békés az építészet városa**

**Bár városunk évezredes múlttal büszkélkedhet, a régmúltból látható építészeti emlékeink nem maradtak. A Bécsi Képes Krónikában (íródott 1358-ban) az 1046-os Vata-féle pogányfelkelés kapcsán már említik a békési várat.**

Később több Árpád-kori forrásban előfordulnak tisztségviselői, szolgáló népei (1203., 1213., 1214., 1215., 1219., 1221., 1229., 1261., majd utoljára 1295-ben). 1469-ben az akkori földesúr, Maróthy Mátyus békési kastélyát említik. Középkori egyházi épületekről is hallunk, 1516-ban a Szűz Mária-kápolna, 1526-ban a forrásban név nélkül szereplő másik (fennmaradt helyneveink alapján Szent Pálról elnevezett) kápolna képviselőiről és rektoráról tudósítanak. A régió 1566-os megszállása után a törökök palánkvárat emeltek Békésen, ennek őrségéről 1590-ben, majd 1627-ben készült részletes leírás. Középkori emlékeink kutatására az 1970-es években többször indult régészeti feltárás, ennek eredményeként az Árpád-kori ispánsági várat nem, a Maróthy-kastély és a törökkori palánkvár nyomait azonban megtalálták. Utóbbi a város északi, ibrányi részében, a Kastélyzug utcán és környékén rekonstruálható.

Mindezek alapján annyit biztosan tudunk, hogy városunk legrégebbi, építészettel összeköthető emlékei a törökkori palánkvár hármasszárkának középső és külső árkából megmaradt, ma is árokként funkcionáló darabjai a Kispince utca – Kastélyzug utca találkozásánál!

Most pedig induljunk el egy virtuális térbeli és időbeli sétára, Békés ma is látható és megcsodálható építészeti emlékei nyomában! Természetesen városunk központjában, a Széchenyi téren kezdjük, hisz úgy mint régen, ma is ez a központja, „kirakata” településünknek. Legkorábbi épületeink a templomok, azonban ezekről már volt szó felekezeti sokszínűségünk bemutatásánál.

Templomaink után időben (és térben is, hiszen alig néhány lépésnyire van) a **Nagyházat** (Széchenyi tér 6.) kell említünk. A török hódoltság alóli felszabadulás után, 1720-ban a Harruckern-család kapta meg Békés megye birtokait, majd leányági öröklés során a terület a Wenckheim-családé lett. A 18. század végén, uradalmi magtárnak, tisztartói lakásnak épült ház a hagyomány szerint nevét onnan kapta, hogy az első emeletes épület volt a városban. Bár a grófi család itt soha nem tartózkodott életvitelszerűen, birtokaik egy részének, a békési uradalomnak itt volt a központja, az uradalmi levéltár a pénztárral, saját telefonközponttal. Az épület egyik szépen berendezett szobája a grófi család céljait szolgálta, ha nagy véletlenül egyik-másik tagja itt tartózkodott, leginkább a téli nagy vadászatok idején. Az év nagy részében egyébként budapesti grófi palotájukban laktak, amely a mai Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épülete. A barokk stílusú ház 1945-ig a Wenckheim-uradalom mindenkori intézője lakta, kétszintes padlástereben magtár volt. A hatalmas vörösfenyő gerendákat Erdélyből úsztatták le a Körösökön. A csonkatornyos tető alatt a gabona

felszállítására használt kinyúló csigasor helye ma is látható. A hagyomány szerint Damjanich tábornok néhány hetet, Görgey Artúr pedig egy napot töltött a házban, az intéző vendégeként. Az épület pincéjében az uradalom borát tartották.

1948 után a Járási Tanács foglalta el a Nagyház földszinti helyiségeit, majd 1966 tavaszán a kiköltöző irodák helyét, 5 termet megkapott a Múzeum. Az 1968-69-es felújítás óta az egész földszinti rész a Békési Múzeum céljait szolgálja, padlásán pedig gyűjteményi raktárunk található. A kiállítótermekben 2000-ben Békés történetét és néprajzát bemutató állandó kiállítást nyitottunk. Pincéjében az 1950-es évek óta Pinceborozó, étterem működik.

A Nagyházzal átellenben, a szemben lévő sarkon áll a **Kollégium** (Petőfi utca 1.) épülete. Korábban ezen a helyen egy földszintes zsúpfedelű református iskola állt, azonban ez a város nagy kiterjedése miatt egy idő után oktatásra már nem volt elegendő. Hajnal Ábel református lelkész indítványára a presbitérium elhatározta, hogy az első és másodéves fiúiskolások számára három tizedben külön iskolát építtet, a templom melletti iskola helyére pedig újat emeltet. Somlyai Gábor Emlékirata szerint 1842-ben a Kolduszugban (mai neve Krisztina zug) már elkezdtek égetni a téglát a nagy iskolaépület számára. Viszonylag hamar, 1844-45-ben klasszicista stílusban fel is épült a „Kollégium”. Nevét a Debreceni Református Kollégium mintájára onnan kapta, hogy a földszinten az elemi osztályokat, az emeleten a gimnáziumi osztályokat egy épületen belül helyezték el. A boltozott földszinti helyiségekben ma is érezzük a másfélszáz éves iskola tiszteletet parancsoló hangulatát.

Ez a központi fiúiskola magában foglalt 4 tantermet, az igazgatói szobát, az egyháztanács üléstermet, a gondnoki hivatalt, továbbá az egyházi levéltárat. Itt folyt még több mint fél évszázadig a gimnáziumi oktatás, később általános iskola, az 1948-as államosítás után a III. számú általános iskola működött benne. Az 1978-as földrengésben súlyosan megsérült, rendbehozatala óta Zeneiskola működik benne.

Néhány évtizeddel később új épület kezdett kinőni a földből a főtéren: a **Bérház** (Széchenyi tér 4.). 1884. februárjában határozta el Békés tanácsulése, hogy a régi, omladozó városi bérházak helyett újat épít. 1885-ben Benedicty József tervei alapján fel is épült az eklektikus stílusú, maig legszebb középületünk. Az egyemeletes épület főhomlokzata a város főterére néz, a kapu fölött kétoldalt elhelyezkedő félköríves erkélyeket egy-egy Medúza-fej tartja. A Bérház nevet onnan kapta, hogy a város az emeleti helyiségeket egyesületeknek, a földszinti üzlethelyiségeket kereskedőknek adta bérbe. Korábban itt működött a Kaszinó, a Magyar Király Szálloda, a földszinti könyvtár helyén pedig patinás kávéház volt. Ebben az épületben volt – vidéki viszonylatban - Magyarország első mozifilmvetítése 1898-ban. 1949. május 12-én Népkönyvtárat, november 27-én pedig az ország első vidéki művelődési házát nyitották meg az épületben. Utóbbi emlékét tábla is őrzi.

Az 1978-as közepes erősségű földrengés a Bérházat is megrongálta, az épület új funkciót kapott. 1983. október 1-én megnyitották a Békési Galériát, azóta a korábban bálteremként használt díszteremben képző- és iparművészeti kiállításokat rendez a múzeum. Az elmúlt években az épületben levő Városi Könyvtár is jelentős átalakuláson ment keresztül.

Településünk legfontosabb épülete mi más is lehetne, mint a **Városháza** (Petőfi utca 2. szám), ami szintén a főtéren áll. Városunk első krónikása, Somlyai Gábor szerint 1803-ban, Gyenge András bírónak választása után kezdtek építeni a régi Városházát. Ekkor tulajdonképpen megtoldották a 18. század végén megyei tiszti laknak épült „L” alaprajzú, földszintes épületet, melynek megmaradt részében, a Petőfi utca 4. szám alatt ma is különböző irodák működnek. Az utcai homlokzat is ekkor kapta mai formáját. Udvarán tartották akkoriban a bírónak választást nyílt szavazással. A félig zárt beépítésű udvarra besétálva

ma is elfog bennünket az 19. századi falak ódon hangulata. 1904-ben elhatározta a képviselőtestület, hogy új, impozáns tanácsházát épít. Emiatt a régi földszintes községháza egy részét is el kellett bontani. Az új alapokat 1904. április 17-én kezdték kiásni, és decemberben már készen is állt az eklektikus stílusú épület. Az építési évszámot a kupola feletti, zászló alakú fém táblácska őrzi.

A díszes homlokzat ornamentikájába már építéskor belekomponálták az erkély melletti két ablakbéllet címerdíszét. A városi címer a legutóbbi renováláskor színezését is visszakapta. A középső kiugró falrész ablaka helyén szoborfülke van, Irányi Dániel, egykori békési országgyűlési képviselő (1872-től 1892-ig, 20 éven át képviselte városunkat) mellszobrával. Az épület belső, jobboldali emeletes szárnya későbbi, az 1940-es években készült.

Ha a Városházától délre, Békéscsaba felé indulunk, balról a **Gimnázium** (Petőfi u. 11-13.) épülete keltheti fel figyelmünket. A középiskolai oktatás fejlesztése érdekében a 19. század végén vált szükségessé, hogy a békési gimnázium a helyiségekre vonatkozó kívánalmaknak is eleget tegyen, és nyolcosztályúvá váljon. Így 1895. március 26-án Békés város képviselőtestülete határozatot hozott a gimnázium építéséről, a község tulajdonába tartozó telket adományozott, írásba foglalta az anyagi hozzájárulás mértékét és kikötötte a község képviseletét az igazgatótanácsban. Az új épület kivitelezésére 1902. szeptemberében hirdették meg a pályázatot Alpár Ignác tervei alapján, október 28-án volt az alapkövetétel. Alpár Ignác korának egyik legismertebb magyar műépítész, egyetemi tanár. Az 1890-es években pályafutásának legnagyobb sikerét a millenniumi kiállítás Történelmi Épületcsoportjával érte el, melyet a Városligeti tó partján álló legjellemzőbb részéről Vajdahunyad várának neveznek. 1903. szeptemberére készen állt az új, ma is használt épület.

Az épület három szintes főhomlokzata nyugat felé, a Petőfi utcára néz, téglakeretbe foglalt öntöttvas kerítés határolja. A fa bejárati ajtó félkör záródású kovácsoltvas, íves mintákkal ellátott ablakban végződik. Az első emelet az épületen a legdíszesebb: középen egy gyermek mellképe domborodik ki, két oldalán levélmotívumok, alatta szalag egy címerpajzshoz hasonlítható díszet tart. Benne domború felületen az építés dátuma (1903) látható. Az épület belsejében a lépcsőkorlát és az előtér a legdíszesebbek, a belső tér egyik legimpozánsabb része a padló burkolata, amely fehéres-szürkés terrazzo. A háromszintes épületszárny fölött nagy belmagasságú tetőtér található, melynek szerkezetében 1903 óta nem történt változás. A tetőszerkezethez a fát Erdélyből hozták, fenyő.

Ha a főtérről jobbra, azaz keletre indulunk, kis séta után meglátjuk az egykori **Polgári Leányiskola** épületét (Rákóczi u. 8.). A nemesen egyszerű homlokzatú épület 1936-ban épült az általános iskola elvégzése után is művelődni kívánó leányok számára, polgári leányiskolának. 1948 után a 2. számú általános iskola felső tagozatosai, majd a Karacs Teréz nevét felvevő iskola alsó tagozatosai jártak ide. Jelenlegi fenntartója a Református Egyház. Az egyemeles épület előtt alacsony kerítés, mögötte virágos kert fogja közre a hatalmas, szépen megmunkált fa bejárati ajtót. Az ajtó mellett jobbról homlokzati díszként láthatjuk Békés város és Magyarország címerét. Az itt látható békési címer érdekessége, hogy ábrázolása pont ellentettje az eredetinek. Valószínűleg a negatív ábrázolású pecsét alapján készülhetett, mindenesetre meghatározó jellegzetessége az épületnek.

Tovább sétálva a **Hosszúfoki Palota** (Rákóczi u. 13.) sziluettje tűnik fel. A palotaszerű szép sarki épületet 1904-ben a Hosszúfoki Ármentesítő Társulat (a kupola alatti díszes „H” betűk is ezt jelzik) építtette hivatalnak és mérnöki lakásnak. Az épület az államosítások után a Rendőrség tulajdonába került, jelenleg is itt található a városi rendőrkapitányság. Az emeleti ablakok körül jellegzetes vakolatdíszeket (lizénák, lelógó köténydíszek) találunk, kupoláját

eredetileg színes pala borította. A belső térben a lépcsőház kovácsoltvas korlátja is megmaradt.

De indulhatunk a főtérről balra is! Nyugat felé sétálva a **Járásbíróság** (Kossuth u. 4.) tömbje tűnik a szemünk elé. A díszes homlokzatú középület 1907-ben épült, mint azt a bejárati kapu ablaküvege mögötti szépívű kovácsoltvas rácson is olvashatjuk. Az egyemeletes, készültekor a békési járásbíróságnak otthont adó épület homlokzata eredeti állapotában maradt fenn, földszinti ablakait jellegzetes copf stílusú ornamentika keretezi. A közelmúltban visszakerült az oromfal fölé a fehér színű műköből készült Szent Korona.

Az 1978-as földrengés okozta károk felmérésekor kiderült, hogy a békési művelődésnek addig otthont adó régi épület („Bérház”, ma a Jantyk Mátyás Múzeum és a Püski Sándor Könyvtár székhelye) nagytermi rendezvények megtartására a továbbiakban nem alkalmas. Így a békésiek régi vágya válhatott valóra: kifejezetten közművelődési célokra tervezett, arra minden szempontból alkalmas épület készülhetett a már korábban kijelölt területen. Ennek eredményeként ma már más névvel és más helyen áll a **Kulturális Központ** (Jantyk Mátyás u. 21-25.). Az új épület az Ybl- és Széchenyi-díjas Bodonyi Csaba tervei alapján több éven keresztül épült. A jeles építész munkáiban jelentős szerepet kap a kontextualitás, vagyis esetünkben egy középületnek az adott építészeti tradícióba illeszkedő tömege. Ennek megfelelően az új komplexum magában foglalja (annak két oldalsó szárnya) a mintegy 100 évvel korábban elkészült községi leány- és fiúiskola tömbjét is. 1991-ben adták át, majd 1992-ben kezdte meg működését a 420 férőhelyes színházteremmel, egy kamarateremmel, klubszobával, két tanfolyami teremmel és kiszolgáló helyiségekkel ellátott új épület a Jantyk utcán. Az eredeti elképzelés alapján nagyobbra tervezték, a színházterem az Élővíz-csatornán ívelt volna át, de a munkálatok során kevesebb támogatást kapott a város, mint amennyi az eredeti tervek kivitelezésére szükséges volt.

Visszasétálva a főtérre, időben viszont néhány évtizedet ugorva a **Postapalotával** (Széchenyi tér 4/1.) is találkozhatunk. Forrásaink szerint az 1700-as években Békés megyében még sehol sem volt postaállomás, a postát még a megyei tisztikar is lovaslegénnyel hozatta el Aradról. Az első békési postahivatal 1855-től működött, a mai autóbusz-állomással szemben, a Kossuth és Posta utca sarkán ma is álló földszintes épületben. A kis épületben 1877-ben távírdát állítottak fel, majd 1894-ben távbeszélőt is kapott a hivatal. Folyamatosan szűkösnek és hivatalos ügyek intézésére távolinak bizonyult, ezért többször is kísérletet tettek a város központjába való áthelyezésére. Végül az egyemeletes Postapalota Mezey János főpostamester (a békési posta élére 1927-ben nevezték ki) közbenjárására, 1929-ben épült fel. Az épület öttengelyes, félkörív záródású ajtaja tölgyfából készült. Az ajtó feletti franciaerkély egyedi megoldás volt városunkban, a jobb szélső földszinti ablak fölött kőből készült kis postakürtdíszítés utal az épület rendeltetésére.

Népi műemlékeink megtekintésére előbb átmegyünk a Városháza mögötti piacon, majd a Holt- Fehér-Körös hídján és délre fordulunk. A Durkó u. 8. sz. alatti, népi műemlékké nyilvánított gazdaház műemléki helyreállítása az első ilyen jellegű munka volt a városban, 1979-ben fejeződött be, azóta **Tájházként (Békési Ház)** fogadja a látogatókat.

A telek a XIX. sz. első harmadától a Csapó család tulajdonában volt. A házat Csapó Gergely módos gazda építtette 1866-ban. A házhoz a vályogot Békés Párizs nevű, cigánylakta részén vetették, a faanyagot pedig a Fekete-Körösön úsztatták le, a tetőzetet fedő zsindelet szintén vízi úton szállították. A zsindelet néhány évtized múltán cseréppel váltották fel. A barokkos vonalú oromfal díszítése szakavatott kőművesmunkára vall. Az utcai homlokzat hármastagolása a módosságot, a tehetőséget volt hivatva hangsúlyozni. Az udvari részen az

alsó konyháig téglapilléres tornác fut végig, onnan az istállóig pedig darufás ágak találhatók. A kémény kör alakú szellőzőnyílása már messziről hirdette, hogy a házat a város legkarakteresebb népcsoportjához tartozók, reformátusok lakják. A katolikusoknál a szellőzőnyílást kereszt alakúra formálták. A ház berendezése az 1850-1920 közötti időszakot jeleníti meg.

A Békési Ház megtekintése után a Holt- Fehér-Körös útba eső következő hídján (Csók-híd) átmenve, visszatérünk a Békéscsaba felé forduló útra, hogy megkeressük az **Iskolamesteri Lakás** (Petőfi u. 41.) kiállítóhelyet. 1981. október 8-án a Népi Építészeti Tanácskozás alkalmából a Petőfi utca 41. szám alatti régi malomvégesi iskola épületében új állandó kiállítást nyitottak, a századforduló korára jellemző Iskolamesteri Lakást. A megnyitó után azonban hosszú Csipkerózsika-álmom következett, a ház látogathatósága a mai napig nem megoldott.

A ház valószínűleg 1844-ben épült, valamikor paraszt porta lehetett. Az épületben valaha szabadkéményes konyha volt, melyből két oldalon egy-egy szoba nyílt. Egy 1866-ban kelt szerződés alapján a református egyház vásárolta meg egy ismeretlen nevű tulajdonostól, ezután az egyik tanító lakása lett. Az egyház tulajdonában volt az államosításokig, megvásárlása óta 1980-ig folyamatosan tanítói, illetve szolgálati lakás volt. Tantermet csak az 1900-as évek elején építettek hozzá. 1910-től a tanítói lakást és a tantermet folyamatosan korszerűsítették. Lebontották a szalmatüzelésű kemencét, bevezették a villanyt, felújították a padlót, ajtókat, ablakokat cseréltek. 1958-59-ben a korszerűsítés folytatódott. Újabb ajtók és ablakok cseréjére került sor, és egy új szolgálati férőhelyet is kialakítottak a kamra helyén. Ekkor választották ketté az épület végén levő nagy tantermet is.

Egyedülálló értéket biztosít az épületnek az utcai homlokzat. Az utcára néző tornác farácsa a romantikus időszak stílusában készült. Az oromzat dekorációja késő barokkos, klasszicizáló hatást mutat. Az épülethez szép barokkos jellegű kapubálványos kerítés tartozik. Az épületben jelenleg egy rangos XIX. század végi berendezés látható, mely tükrözi az akkori társadalom tanítójának életkörülményeit.

Említése és fontossága okán szólnunk kell néhány szót a fentebb említett **Népi Építészeti Tanácskozásról** is. 1976 október 5. óta két évente megrendezésre kerülő rendezvény célja nemzeti kultúránk egy nagyon sérülékeny részének a megmentése. A több mint 3 évtizedes múltira visszatekintő Békési Népi Építészeti Tanácskozás mára falvaink épített örökségének megőrzéséért küzdő szakemberek és tevékeny civil erők legnagyobb szakmai fórumává nőtte ki magát. Fő rendezője – a tanácskozást a kezdetektől befogadó Békés Város mellett – az örökségvédelem szakértőit tömörítő ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület Népi Építészeti Szakbizottsága. A Kárpát-medence még mindig bőven bővelkedik a hagyományos népi építészeti kultúrában, melynek letéteményesei a védett műemlékek, a tájházak és a helyi védett elemként regisztrált épületek, szakrális emlékek és egyéb építmények. Ezen épületek jelentős része önkormányzatok, civil szervezetek és – zömében – magánszemélyek tulajdonában, kezelésében vannak. Helyreállításuk és fenntartásuk mögött mindig megjelenik az önkéntesség, a rendszeres munka, a helyi foglalkoztatás, a közösségek ereje és az identitástudat. A konferenciáról rendszeresen megjelenő kötetek a népi építészettel foglalkozó szakirodalmat gazdagítják, melyekből kutatók és laikusok egyaránt értesülhetnek a terület legújabb eredményeiről.

A 2002. szeptember 17-18-án Békésen megrendezett XIII. Népi Építészeti Tanácskozás résztvevői alapították a Tájházsövetséget, amely a több évtizedes hazai tájház mozgalom példászerűen működő szakmai-érdekképviseleti szerve lett. 2016-ban a XX. konferencia „Újratervezés” címmel került megrendezésre.

Virtuális sétánkat folytassuk kissé nagyobb léptékben, szemléljük madártávlatból városunkat! Mindjárt szembetűnik néhány külső utcában egy-egy hosszabb kiemelkedés: ezek a földhátak a **Körgát** ma még meglevő részletei. A körgát az alföldi települések egy részének – így városunknak is - sajátos árvízi védműve. Árvízveszélyes területeken, vagy ahol közvetlenül folyó mellett fekszik a település, a város egy részét, vagy teljes területét körbeveszik körgáttal. Ez általában nem olyan magas, mint a folyó normál gátja, anyaga általában föld – belül lehet agyag –, vagy különösen veszélyes és fontos pontokon beton. Egészen az 1950-es évekig nagyon jól jelezte városunk határát. Azóta már a körgáton kívülre is terjeszkedett a település, így ez a lehatárolás már elavulttá vált. A körgátakat sok helyen megbontották már az új utak, építmények, létesítmények miatt, azonban a legtöbb helyen még jól láthatóan vigyázza a települést. Jelentősége főképp abban áll, hogy ha átszakad a folyó fő gátja, akkor is meg lehet védeni a települést az elöntéstől.

Még távolabb, keletre folyik városunk mellett a már másfél évszázada szabályozott, megzabolázott Kettős-Körös folyó, melynek két oldalán a **Körös-gát** vigyázza a folyó és a házak nyugalmát. Közismert tény, hogy Békés és környéke évszázadokkal ezelőtt szinte csak csónakkal volt járható a sok-sok vízfolyás miatt. A folyók szabályozása, a vizek lecsapolása után a természetes és mesterséges medreket egyaránt csak védőgátak építésével lehetett megzabolázni. 1855-ben Bodoky Károly járási mérnök dolgozta ki a Körösök általános szabályozásának tervét, majd 1856-57-ben elkészült a Kettős-Körös új medre. Miután azonban a két Körös vizét ez a csatorna nem bírta levezetni, az 1855-ben elkészített általános terveket a megváltozott viszonyokhoz kellett alkalmazni, a két partot széjjelebb kellett helyezni. Ennek értermében mindenekelőtt a Kettős-Körös hullámterének kibővítése történt meg 1879-82 között a bal parti védtöltés kiépítésével. Ez a bal parti töltés a Szana-zugtól Marón keresztül a Vashalomig húzódott. Ezt követte a következő években a jobb parti töltés kiépítése a povádi kanyarig. Így a Kettős-Körös hullámtere most már elérte a szabványos 300 méter szélességet. Legutóbb az 1970-es években a régi körgáton kívül épült lakóépületek védelmére a Kettős-Körös baloldali védgátját emelték meg, melyhez a város felőli oldalon lakóépületeket sajátítottak ki, és a gáttal párhuzamosan ún. szivárgó árkot létesítettek.

**Mesterséges csatornák:** a Kettős-Körös csatorna és a belvízlevezető csatornák ásása az 1850-es évek folyószabályozása során teljesen megváltoztatta Békés határának arculatát. A régi vízállásos területeket lecsapoló erek, fokok legtöbb helyen nyom nélkül eltűntek. Ennek következtében az 1890-es évektől kezdve fokozatosan gondoskodni kellett a töltések mögötti ármentesített területen a csapadékvizek levezetéséről is. Ez az árterületeknek csatornákkal való behálózásával és a csatornák végpontján a Körös-gát mellett épített szivattyútelepek létesítésével történt. Ezek a csatornák a régi természetes ereket kiegészítik, vagy összekötik. Ilyen csatornák: a Vargahosszához vezető Holt-Körös csatorna, a Gyepesér, a Határér, a Büngözd csatorna és a békési szivattyútelephez vezető Sikkonyi csatorna. Míg ezelőtt ezek a csatornák tisztán az ármentesítést szolgálták, ma már a víztárolás és az öntözés is feladatuk lett.

A **Szivattyútelep** a Kettős-Körös bal parti töltése mellett, a Krisztina-zugtól nem messze található ipartörténeti jelentőségű épület, homlokzatán ott az 1900-as építési évszám. Berendezései is több mint 100 évesek és - bár a fűthető kazánból és három tartályból álló rendszert már rég nem használják - de még mindig működőképesek. Legutóbb az 1981-es árvíz idején fogták őket munkára. Az épület alagsorában található a feltöltő rendszerek, két kézi hajtású szivattyú, egy elektromos szivattyú, ami az indítás előtti munkához való. A hajtóművek acélból, a szívómotorok öntöttvasból, a csapágyházak bronzból készültek. Amikor a gépek dolgoztak, napi 24 órát kellett fűteni a berendezést, hogy állandóan legyen

forró víz, a fűtők a MÁV dolgozói voltak. A szivattyútelep valaha Elek egy részének, Medgyesegyházának, Békéscsabának összes belvizét is ide- és elvezette. Az épület melletti téglatorony az 1978-as földrengéskor bár megsérült, de nem vált életveszélyessé, így megmaradhatott, ma is látható. Az épület ablakai nyerstégla keretelésűek, vasvázás ablakai ma is ódon hangulatot árasztanak.

A Körösök valamikori jobb kihasználtságának, a vízi szállítás múltjának emléke a **Tárház** épülete. Egy 1939-es jegyzőkönyv szerint a kikötő megépítése után a Tárházról is döntöttek, amelyet a töltésen kívül építettek fel. Az építkezés 1940 tavaszán kezdődött, de a mai napig nem fejezték be. A tervek szerint kettő torony állt volna, de a II. világháború miatt csak egy épült fel. A "nagy rakodó" a budapesti, valamint a szolnoki után a harmadik legnagyobb lett az országban. A környékbeli falvakból a gabona vasúton érkezett, amelynek egy mellék ága a Tárházhoz, a „silóhoz” vezetett. A torony 8 emelet magas, amelyben középen helyezkedik el a siló. Cellákra van felosztva, amely biztosítja a különböző gabonafélék egymás melletti tárolását. Vízfőlé nyúló zárt faszerkezetben szállítoszalagon ment a gabona az vízben lévő uszályba. A Körösök hajózható útjának akkor Békés nagyközség volt a végállomása. Ma már használaton kívüli ipartörténeti jelentőségű építményünk.

Végül szót kell ejtenünk az Alföld jellegzetes, természeti képződményeknek tűnő kiemelkedéseiről, a **kunhalmokról**. A kunhalom olyan kultúrtörténeti, kulturális örökségi, tájképi, illetve élővilág védelmi szempontból jelentős domború földmű, amely kimagasodó jellegével meghatározó eleme a tájnak. Eredetük szerint telletet (lakódomb), kurgánokat (sírdomb), őrhalmokat, határhalmokat különböztethetünk meg.

Keletkezésüket nem lehet egyetlen időszakhoz kötni. A kurgánok létrejötté leginkább az időszámításunk előtt 3.800-2.800 közötti időszakra tehető, mely az újkőkori, a neolitikum időszaka. A feltárások tapasztalatai szerint először egy szabályos gödröt ástak a tervezett halom későbbi középpontjában, majd a halott fölé rétegesen hordták a földet, melyet ledöngöltek. Az esetek jelentős részében a sírkamrát faszerkezet alkotta, illetve tölgyfagerendákkal fedték be a sírt, melyben használati tárgyak, régészeti értékek is megtalálhatóak. A telletet többnyire a réz- és bronzkor idején emelték, ez az időszak időszámításunk előtt 2300-tól 750-ig határozható meg. Egyes feltárások esetében a lakódombokban akár tíz méter vastagságú kultúrreteget is felleltek, mely házak omladékaiból, a mindennapi élet használati tárgyainak törmelékeiből, az élelem maradékaiból áll. A későbbiekben a meglévő halmok újabb temetkezési helyként, őrhalomként, vagy éppen határhalmokként kötődtek az itt élőkhez. Átmérőjük többnyire 20–90 méter között, relatív magasságuk általában 0,5–12 méter közé esik.

Számuk jelenleg többnyire csak becsülhető, egykoron akár negyvenezer is lehetett belőlük az Alföldön. Sajnos többségük megsemmisült vagy eredeti állapotánál sokkal alacsonyabb méretben lelhető fel, jelentős részük régészeti szempontból még feltáratlan. A kunhalmok növény- és állatvilága is érdekes, a másutt egyre ritkábban fellelhető fajok jelentős értéket képviselnek. A megmaradt mondák, hagyományok, legendák, történetek tovább éltetik a halmok különlegességét, ahogyan elnevezéseik is őrzik nemzetünk múltját, történelmének emlékeit.

Városunk területén belül, illetve a Békéstől nyugatra elterülő síkon igen sok, mintegy 30 (ez a szám a felmérések előrehaladásával akár nőhet is) kunhalmot tart számon a kutatás. Némelyikhez régi hagyomány is kapcsolódik, ezeket a mai napig külön elnevezéssel emlegetik a békésiek. A város keleti részén található a Vas-halom, mely nevét onnan kapta, hogy széthordásakor sok vasat találtak benne (vajon milyen fontos emlékünknél semmisült így meg?). Nyugaton, a város református temetőjének közepén áll a Temető-halom, nevét talán nem kell magyarázni. Ettől nyugatabbra, a Murony felé vezető út bal oldalán az Akasztó-halommal találkozhatunk. Nevét a legenda szerint onnan kapta, hogy itt akasztották fel a

Csergő Gergő nevezetű békési betyárt. Legismertebb kunhalmunk Bódisné halma, a dél felé, Békéscsabára vezető út bal oldalán. Itt égették meg Békés leghíresebb boszorkányát, aki a nyelve alá kavicsot téve, tojásokat tudott tojni.